

TÜNZALƏ ƏKBƏROVA
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
Nəcəf Nərimanov küç.93.Bakı
tünzale.@.mail.ru.

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ TOPONİM SÖZLƏRİN LEKSİK- SEMANTİK VƏ STRUKTUR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Böyük Britaniya coğrafi adlarını nəzərdən keçirdikdə, onların əksəriyyətinin mənalarının müasir dil daşıyıcıları tərəfindən anlaşılmadığı məlum olur. Bunun əsas səbəbi bu ərazidəki toponimlərin qədim dövrlərə aid olması və sonrakı əsrlər-də səhv tələffüz nəticəsində səhv yazıya alınması, toponimlərin tərkibində əksəriyyətdə qədim ingilis söz və şəkilçilərinin olması və sairidir. Buna görə də semantik təhlil zamanı coğrafi adın ümumi semantik mənası məhz onu təşkil edən ayrı-ayrı elementlərin semantik analizi əsasında müəyyənləşdirilir. Bu zaman ingilis toponimik adlarının məxsusi xüsusiyyəti olan coğrafi terminlərin aşkara çıxarılması və toponimlərin digər törəməyollarının müəyyənləşdirilməsi əsas istiqamət təşkil edir. Bəs onda ingilis toponimlərində ən çox rast gəlinən hansı leksemlərdir? Bu suala cavab vermək üçün toponimik adların elementlərini seçmək lazımdır ki, onlar dilin müasir leksik tərkibi ilə müəyyən qədər səsleşsin.

İngilis dili ölkələrin toponimlərinin tərkibində elementlər vardır ki, (*məsələn, garden, park, village, farm. River. Valley, falls, haven. pool, wood, hill, park və s.*), onlar ümumi xarakter daşıyır və həm İngiltərə, həm ABŞ, həm də Avstraliya toponimikasında məhdudiyyətsiz istifadə olunur. Bununla yanaşı elementlər vardır ki, onlar yerli xarakter daşıyır və əsasən müəyyən bir ərazidə mikrosistemdə yayılmış olur.

Açar sözlər: toponim, onomastika, mürəkkəb adlar, morfoloji, semantik, Anqlosaks

Hər bir xalqın tarixi, dili, təfəkkürü, məşğuliyyəti haqqında dəyərli məlumat verən toponimlər (onomastik vahidlər sırasında öz zənginliyi ilə seçilir. Bir elm sahəsi kimi toponimika coğrafi obyektləri, onların yaranma yollarını, meydana gəlmə səbəblərini, mənşəyini müəyyənləşdirməyə kömək edir. Toponimik materiallar xalqın tarixi, dini, dili ilə bağlı problemlərin həllində tutarlı dəlil, inandırıcı fakt rolunu oynadığı üçün toponimlərin 3 funksiyasını qeyd etmək olar:1) İdeoloji funksiya daşı-

yır.2) Maarifləndirmək xarakteri daşıyır. 3)Toponimlər digər elmlərlə sıx əlaqədardır. (1-p.156-168).

İngilis dili uzun illər german tayfalarının - anqlosaksların, yutların, keltlərin, skandinaviyalıların, normandların təsirinə məruz qalmışdır. Bunun üçün də İngilis toponimləri müasir formada hansısa mənada germanları xatırladır. Bunlar hidronim və oronimlərdə daha çox öz əksini tapmışdır. Kelt mənşəli toponimlər Şotlandiyada, İrlandiyada; Skandinaviya mənşəli adlar isə Yorkshire və Lancashire-də tez-tez təsadüf olunur.

İngilis coğrafi adların yaranmasına tarixin müxtəlif dövrlərində müxtəlif dillərin təsiri olub:

1. Kelt elementləri. Bu Böyük Britaniya ərazisində *britlərin* və *anqlosaksların* məskunlaşması ilə əlaqədardır.

Məsələn,

--*Wal-* elementi keltlərin məskunlaşdığı ərazilərdə olan coğrafi adlarda rast gəlinir. (məsələn: *Walden, Walton, Walcott, Walbrook*)

-*Pen-* kelt komponenti "yamac" mənasını ifadə edir və *Pencoyd, Penketh* kimi coğrafi adlarda öz əksini tapır.

-*Tre-* kelt mənşəli toponimdir və "kənd" mənasını verir. Bu toponim Karnoulda (*Tredrustan, Tregavethan*), Derbşir və Lankaşirdə (*Trelleck, Trehill*) təsadüf olunur.

-*Lan-* "kilsə" mənasını verir və *Landulf, Lanreath* kimi coğrafi adlarda rast gəlinir.

2. *Latın elementləri*. Roma dövründə latın elementləri ilə yaranan coğrafi adlar aşağıdakılardır:

London-Londonium;Manchester-Mamucian;Lincoln-Lindum coloma

3. Skandinaviya elementləri

-*By-* elementi Skandinaviyalıların güclü təsiri olduğu yerlərdə rast gəlinir. (2-p.88-98)

Məs: *Derby, Moorby, Blackforby*. Burada -by- "kənd" mənasını ifadə edir.

-*Thorp-* "torpaq" mənasını ifadə edir və *Simonstrop, Rinsthrop* kimi coğrafi adlarda rast gəlinir.

-*Toft* - elementi "malikanə" deməkdir. *Longtoft, Fishtoft, Moortoft* kimi adlarda rast gəlinir.

-*Holm-* "ada, adacıq" mənasını ifadə edir. Məsələn: *Bromholm, Oxenholm*

4. *Fransız elementləri*

-*Mont-* fransız mənşəli komponent "dağ" mənasını ifadə edir. Məs: *Eamont, Grostmont*

-*Ville-* (malikanə) əsasən *Coalville, Bronville* coğrafi adlarda rast gəlinir.

Quruluşuna görə İngilis toponimləri aşağıdakı kimi təsnif olunur:

1. Sadə toponimlər. Məs: *Stock, Road, Lee*

2. Mürəkkəb toponimlər. Məs: *London, Manchester, Bristol, Roadshy, Scaldwell*

3. Mürəkkəb tərkibli toponimlər. Məs: *Little Saxham, Stock-on-Trent, Stratford-on Avon*

Məna cəhətdən mürəkkəb coğrafi adlar arasında məskunlaşma yerini, onun xarakter və formasını, tipik əlamətlərini ifadə edən toponimlər var:

-*gham*- "ev, qəsəbə" mənasını ifadə edir. Məs: *Bermingham, Rockingham*

-*ton*- "ev, qəsəbə" mənasını ifadə edir. Məs: *Haughton, Boston, Bathampton*

Bəzən hər 2 element -*gham* və -*ton*- eyni coğrafi adda rast gəlinir. Məs: *Northghamton*

-*ber*- -*bury*- elementi daha çox ölkənin qərb şəhərlərinin adlarında təsadüf olunur. (3-p.16-23). ("Möhkəmlənmə" mənasını ifadə edir. Məs: *Limber, Middlesbury*

-*stock*- elementi "yeni kənd" mənasını ifadə edir. Məs: *Woodstock*

-*chester*- "düşərgə" mənasını ifadə edir. Məs: *Manchester, Chester, Colchester*

-*clough*- "dərə, vadi" mənasını ifadə edir. Məs: *Cowclough*

-*was*- "nəm, rütubətli" deməkdir. Məs: *Alrewas*

Anglosaks mənşəli -*cot*- elementi "saray" mənasını ifadə edir. Məs: *Woodcot, Willcot*. Qeyd etmək lazımdır ki, müəyyən komponentlər Great və Little öz yerini Magna (böyük) və Parva (kiçik) sözlərinə verir. Məs: *Ashby Magna, Ashby Parva*

Mürəkkəb adlarda bir sıra tipik terminlər var ki, bunlar müəyyən mənalar ifadə edir.

Məs: bridge (körpü), town (şəhər), field (sahə, tarla), wood (müşə), market (bazar), house (ev), water (su), dyke (bənd, arx), hill(təpə) və s. Məs: *Cambridge, Stockbridge, Sheffield, Woodstock*.

Toponimlər bədii əsərlərdə həmcins üzvlər kimi də işləyə bilər. Məs: "*Kensington, Hammersmith, Cheswick, Kew Bridge, Bretford* were all passed and yet went on assteadily as if they had only just begun their journey." (Ch.Dickens "The Adventures of Oliver Twist") Qeyd etmək lazımdır ki, toponimlər ingilis şeirlərində də tez-tez rast gəlinir: (5-p.36-43).

Upon the ühite Rock England, a Female Shadow, as deadly damps of the Mines of *Cornwall* and *Derbyshire*, lays upon his bosom heavy, Moved by the wind in columns of thick cloud, retunrning, folding round. (William Blake) İngilis ədəbiyyatında toponimlər təyin kimi də işləyə bilər. "*She came from anout of the way country district on the Pennine slopes, and kept lots of old Lancashire ways ofthought and speech, which Dick had never heard before but which somehow went warmly to his blossom.*" (J.Lindsay "Betrayed Spring")

İngilis ədəbiyyatında yazıçının öz təxəyyülünə əsaslanan süni toponimlər də işləyir. Məsələn: *Great Scoldings, Sleepy Hollow, Weary Road, Great Gloom, Great Mountain*.

"... *There happened an extraordinary accident which hadlike to have put a period to the fate of that monarchy, at least as it`s now instituted, Lindalino, the second city*

in the kingdom, was the first his Majesty visited in his progress ..." (J.Swift "Gulliver`s Travels")

Sonda qeyd etmək olar ki, dilçiliyin bir sahəsi olan toponimika tədqiqat obyektinə olaraq dilçilər arasında böyük marağa səbəb olub. Belə ki, coğrafi adlarvasitəsi ilə müxtəlif millət və xalqların tarixini və dilini tədqiq etmək mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Mauer A. *Problems of place-names study*. Cambridge press, 1929.page 156-168.
2. Peany P.H. *The origin of English Place names*. Cambridge Press, 1960.page.88-98
3. Cameron K. *English Place names*. London. Batsford, 1996.page.16-23.
4. Ekwall E. *The Place names of Lancashire*. Manchester. University Press, 1922.page.110-114
5. Ekwall E.*The Concise Oxford Dict.of English Place names*/Oxford: Clarendon Press,1974.p-36-43.

T.Akperova

English toponyms and their usage in English Fiction

Summary

The article "English place names and their usage in English literature" deals with the place - names (toponyms) and their usage forms in English literature. The article touched upon the problems such as the classification of place names and their usage in English literature, In literary works toponyms portray cultural, historical, economic relations between different peoples and give emotional coloring to the work.

Different languages have greatly influenced the origin of English toponyms at various times in history. As a result of the research, we come to the conclusion that there are Celt, Scandinavian, French and Latin elements in English toponymy. The article presents passages chosen from English literary works representing stylistic possibilities of geographic names.

In considering the geographical names in the United Kingdom, most of them by carriers misunderstanding modern language become clear meanings. The main reason for this is that the ancient history of the area and the subsequent centuries the wrong pronunciation of names as a result of recording errors, the majority of the oldest names in the structure of English words and suffixes and so. Therefore, the semantic meaning of semantic analysis of the geographical name of the individual elements that comprise it are determined based on semantic analysis. This is a special feature of English toponymic names and place names to identify the geographic terms, the focus is attribute other ways of becoming.

Key Words: toponym, onomastics, compound names, morphological, semantic, Anglo-Saxon

Т.Акперова

Английские топонимы и их использование в Английской литературе
Резюме

В статье "Английские географические названия и их использование в английской литературе" рассматриваются названия мест (топонимы) и формы их использования в английской литературе. В статье затрагиваются такие проблемы, как классификация географических названий в соответствии с морфологическими и лексическими формами, функции географических названий и их использование в английской литературе. В литературных произведениях топонимы изображают культурные, исторические, экономические отношения между разными народами и придают эмоциональную окраску работе. Различные языки сильно повлияли на происхождение английских топонимов на различных этапах истории.

В результате исследования мы пришли к выводу, что в английской топонимии имеются элементы Кельтского, Скандинавского, Французского и Латинского языков. В статье представлены отрывки, выбранные из английских литературных произведений, представляющих стилистические возможности географических названий.

При рассмотрении географических названий в Соединенном Королевстве, большинство из них перевозчиками понимания современном языке становится ясно значение. Особной причиной этого является то, что древняя история этого района и последующие века неправильного произношения имен в результате ошибок записи, большинство из старейших имен в структуре английских слов и суффиксов и поэтому. Таким образом, семантического анализа географического названия отдельных элементов, составляющих его определяются на основе семантического анализа. Это особенность английского toponimik имена и географические названия, чтобы идентифицировать географические условия, внимание определение другие способы становления.

Ключевые слова: топоним, ономастика, сложные имена, морфологический, семантический, Англосакс.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.09.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 01.11.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Həbib Mirzəyev tərəfindən çapa
təvsiyə olunmuşdur